בס"ד

הלכה שיעור
כסלו תשס"ט

בענין פסיק רישא

א) גמ' סוכה (דף לג:) ורש"י שם
ב) רא"ש מס' שבת פרק י"ב (סי' ט)
ג) שו"ע או"ח ס' שט"ז וביאור הלכה שם
ד) חי' רבש"י [illegible]
ה) שו"ת [illegible] (ח"ו סי' קי"ט)
ו) הערות לספר [illegible] מלאכות

א) גמ' סוכה (דף לג:)

ת"ר אין ממעטין ביום טוב משום ר' אליעזר בר' שמעון אמרו ממעטין והא קא מתקן מנא ביו"ט אמר רב אשי יכגון שלקטן לאכילה ור' אליעזר בר' שמעון סבר לה כאבוה דאמר דבר שאין מתכוין מותר והא אביי ורבא דאמרי תרווייהו מודה *ר"ש בפסיק רישיה ולא ימות הב"ע דאית ליה הושענא אחריתי

רש"י (שם)

מסקן

מנא. שהיה פסול ומכשירו: **שלקטן.** לענבים הללו מן ההדס על מנת לאוכלן ואינו מתכוין להכשירו: **והא מודי ר"ש בפסיק רישיה ולא ימות.** כלומר אחתוך ראש בהמה זו בשבת ואיני רוצה שתמות דכיון דא"א שלא תמות כמתכוין חשיב ליה וכי אמרינן דבר שאין מתכוין מותר כגון היכא דאפשר ליה בלא איסור כגון גורר אדם מטה כסא וספסל ובלבד שלא יתכוין לעשות חריץ ואע"ג דאיכא למיחש דלמא עביד חריץ כיון דלא מתכוין להכי ואפשר לגרירה בלא חריץ כי עביד נמי חריץ דהוי מלאכה גמורה לא מיחייב אבל היכא דודאי עביד מודי: **לא צריכא דאית ליה הושענא אחריתי.** ולא צריך להאי הלכך אין כאן תיקון כלי דלא צריכא ליה לאכשורה ולא דמי השתא לפסיק רישיה דהתם איכא נטילת נשמה ממה נפשך והכא ליכא תיקון כלי אבל אי לא הוי אחריתי מצוי ליה מנא דהא צריך להכי ואע"ג דלא מתכוין להכי אסור דהוי פסיק רישיה ולא ימות:

ב) רא"ש שבת (פי"ב)

גמ' תנו רבנן התולש עולשין והמזרד זרדין אם לאכילה כגרוגרות אם לבהמה כמלא פי הגדי אם להיסק כדי לבשל בו ביצה קלה ואם ליפות את הקרקע כל שהוא. אמו טולהו נהו ליפות את הקרקע ניהו. רבה ורב יוסף דאמרי תרווייהו באגם שנו. אביי אומר אפילו תימא בשדה כגון דלא מכוין. והא אביי ורבא דאמרי תרווייהו מודה ר"ש בפסיק רישיה ולא ימות. לא צריכא דקעביד בארעא דחבריה. °פי' בערוך דמאחר שאינו נהנה כלל ביפוי קרקע של חבירו שרי לכתחלה ואע"ג דהוה פסיק רישיה והא דאמר אביי ורבא דאמרי תרווייהו מודה ר"ש בפסיק רישיה ולא ימות שהוא אסור היינו בדבר שהוא נהנה כגון דעביד בארעא דידיה וכגון אב הקוצץ בהרת בנו בשעת מילה שהוא נהנה בדבר אבל פסיק רישיה דעביד בארעא דחבריה ואחר הקוצץ בהרת בשעת מילה שאין נהנין בדבר מותרין לכתחלה ואפילו איסורא דרבנן ליכא. [ב] הלכך חבית הפקוקה בפשתן מותר להסיר הפקק וליקח ממנו יין בשבת אע"פ שאי אפשר בשעה שנוטל הפקק מן הפשתן שהוא במקום ברזא [ג] שלא יסחוט והוה ליה פסיק רישיה מאחר שאין נהנה בסחיטה זאת [ד] שהיין נופל לארץ מותר.

ועוד הביא ראיה מההיא דסוכה פרק לולב הגזול (דף לג:) תנו רבנן אין ממעטין ביו"ט משום ר' אלעזר בר' שמעון אמרו ממעטין פירוש ענבי הדס שפוסלין אותו ופריך והא קמתקן מנא ומשני הכא במאי עסקינן שלקטן לאכילה ודבר שאין מתכוין מותר ופריך והא אביי ורבא דאמרי תרווייהו מודה רבי שמעון בפסיק רישיה ולא ימות ומשני לא צריכא דאית ליה הושענא אחריתי ומאחר שאינו נהנה מותר אע"ג דהוי פסיק רישיה ויש לדחות דמצוה שאני אי נמי כיון דרבי שמעון סבר דבר שאין מתכוין מותר מן התורה הכא אע"ג דפסיק רישיה הוא הואיל ואית ליה אחריני שרי לרבי שמעון דשמא לא יהא [illegible] לזה שתקן ואיגלאי מילתיה דלא תקן כלי אבל לרבי יהודה דבר שאין מתכוין אסור [illegible] ליה איכא איסור דאורייתא לא שרינן אע"ג דאית ליה הושענא אחריתי. ועוד הביא ראיה לדבריו [ה] מהא דאמר בזבחים בשלהי כל התדיר (דף לא:) המתנדב יין מביאו ומזלפו על גבי האישים ופריך והא קמכבה [ו] ומוקי לה כרבי שמעון דאמר דבר שאין מתכוין מותר ואע"ג דהוי פסיק רישיה דאי אפשר לזלף על גבי האישים שלא יכבה נוהיר [illegible] לכתחלה מאחר שאין נהנה.

ג) שו"ע או"ח ס' שט"ז

הלכות שבת סימן שטז

במינו נצוד אסור לצודן: הגה * *)ולכן יש ליזהר (יד) שלא לסגור (טו) תיבה קטנה או לפתוח שזבובים בו בשבת דהוי פסיק רישיה שילודו שם (בה"ת ומרדכי ס"פ כירה ואגור) * (טז) ויש מקילין [illegible] שאם יפתח הכלי ליעלם משם (ד) יברחו (טור):

ביאור הלכה (שם)

* ולכן יש ליזהר. הנה הט"ז חידש כאן דבר חדש בענין פסיק רישא והוא. דכשם דהיכא דמספקא לן אם יעשה האיסור או לא אמרינן דבר שאינו מתכוין מותר לר"ש כגון בגרירת מטה כסא וספסל דספק הוא אם יעשה חריץ ע"י הגרירה כמו כן ה"ה היכא דמספקא לן אם יש איסור בהמעשה שעושה והוא אינו מתכוין להאיסור נמי מותר לר"ש ולכן מותר בנעילת התיבה דשמא אין בה עתה זבובים ולולא דבריו הסברא להיפוך דאם האיסור יעשה בודאי ע"י המעשה [היינו הנעילה] אך ספק הוא אם יש כאן איסור [היינו דבר הנילוד] הו"ל ספיקא דאורייתא ושם בגרירה שאני דמספקא לן על דבר אחר היינו החריץ הנעשה ע"י פעולתו ולכך מותר דבר שאינו מתכוין דאפשר שלא יעשה החריץ משא"כ בענייננו דספק הוא על עצם הנעילה אם יש בזה מעשה צידה הוי כשאר ספיקא דאורייתא [ומצאתי בחידושי רע"א ביו"ד סימן פ"ז ס"ו בהג"ה שמלדד ג"כ מתחלה כסברתנו]. ולכאורה יש להביא ראיה להט"ז מתוספות כתובות ו' דהביאו מתחלה ראיה לשיטת הערוך דפ"ר דלא ניחא ליה מותר מהא דסוכה ל"ג דממעטין ענבי הדס ביו"ט ופריך והא מתקן מנא [היינו שמכשיר ההדס לצאת בו] ומשני כגון שלקטן לאכילה ודבר שאין מתכוין מותר ופריך והא פסיק רישא הוא ומשני כגון דא"ל הושענא אחריתא אלמא כיון דלא ניחא ליה בהאי תקון שרי ודחו התוספות וכן האור זרוע בהלכות שבת סי' נ"ט וז"ל הואיל וא"ל הושענא אחריתא שרי אפילו*) לר"ש דשמא לעולם לא יהא צריך לשניה ואשתכח דלא תקן כלי ולאו פסיק רישא הוא אבל לר"י אסור דשמא יצטרך לה ואגלאי מלתא דכלי עבד עכ"ל הרי מוכח דגם בספק אם יש על הפעולה הזו גופא איסור ג"כ הוא בכלל דבר שא"מ דמותר לר"ש ויש לדחות דשם עכ"פ תלוי הדבר בענין דלהבא שמא יצטרך לה ויהיה תקון למפרע ע"י המיעוט הזה או לא יצטרך ולא יהיה תקון ודמי קצת להאי דגרירת כסא וספסל דספק הוא אם יעשה חריץ ע"י גרירתו או לא אבל בענייננו אנו דנין על הפעולה שעושה עכשיו והדבר תלוי בספק דלשעבר אם עושה בזה מעשה איסור דהיינו אם יש שם דבר הנילוד או לא הו"ל כשאר ספיקא ובענייננו לענין זבובים אין נ"מ בזה דהכא בלא"ה אינו אלא איסור דרבנן דהו"ל דבר שאין במינו נילוד וא"כ הוא ספיקא דרבנן ונ"מ בעלמא היכא דהוא ספיקא דאורייתא כגון שרוצה לנעול הדלת ומספקא ליה אם יש שם צבי וכדומה שנכנס מתחלה לתוכו אפשר דהוא בכלל ספיקא דאורייתא אף שאינו מכוין להצידה.

ד) ר' שמעון שקאפ (חי' רבש"י יבמות)

ובכלל מצינו כמה עניני ספק פ"ר דאסור לדעת כמה אחרונים דעיין משנה ברורה [סי' שטז] שהביא שיטת הט"ז דמותר לסגור תיבה היכא שמסופק לו אם איכא זבובים וליכא אסור צידה משום דהוי ספק פ"ר, ואם נאמר בטעמא דמודה ר"ש בפסי"ר הוא משום דאיכא כונה, א"כ בספק ודאי דליכא כונה יהיה הספק מאיזה טעם שהוא, א"כ אין כאן מקום לדברי המ"ב כלל.

ה) שו״ת וקראת ד׳

ונ״מ בכל זה לענין כמה כלים כמו (מקרר) refrigerator - אם חיישינן לסברת רע״א הנ״ל ואם יש נ״מ במה דלא ידוע לשום אדם המציאות וא״א לברר אם נעשה ממילא הבערה האסורה או לא ואם יש נ״מ בזה כמש״כ.

ושמעתי ממוה״ג ראש הישיבה ר׳ דוד פיינשטיין שליט״א דזה צ״ע למעשה, ושמע מאביו זצ״ל דהיכא דלא ידוע אם ידליק ה״עלעקטריק״ (חשמל) ע״י פעולותיו ממילא יש להקל כיון דלא אפשר לברר המציאות, ויש לומר דגם לשיטת רע״א יש סברא להתיר [לפי סברת האגר״מ הנ״ל ביו״ד ח״א סי׳ לט ועיין בסמוך בזה.] אבל למעשה לא היה ברור אצל אביו זצ״ל דאפשר יש מקום להחמיר נמי בזה, אלא דעכ״פ לענין מעשה התיר זה עיין בסמוך.

וכן נראה דנוטה דעת הבה״ל בסימן שטז דעכ״פ לענין זה הדין עם הט״ז ולא כרע״א ע״ש. ובפרט דלאגר״מ יש סברא לומר דגם רע״א יודה בכה״ג ומקרי דבר שאינו מתכוין ולכן במקום הצורך קצת יש להקל כסברת הבה״ל ובפרט דיש צד לומר דגם רע״א מודה בזה כמש״כ.

[ועי׳ באגר״מ או״ח ח״א סי׳ קכח שכתב שאינו רוצה להשיב על זה, וכבר כתב על זה הרה״ג ר׳ הענקין זצ״ל שהמוטאר (״מנוע״) הולך ועובד ועיין בעבודת ישראל (עמוד קכ:) שנוטה להתיר, וצ״ע למה לא נכנס האגר״מ בזה לבאר זה].

ו) ועיין לספר ל״ט מלאכות

(36 בספר מנחת שלמה (להרה״ג רש״ז אויערבאך זצ״ל) בסי׳ י׳ אות ו׳ (בד״ה גם פשוט) וז״ל: ״גם פשוט הוא שאף אם היינו אומרים שיש איסור תורה בהפעלת מנוע מ״מ בנידון שלנו אע״ג שהחום נכנס תיכף ומקדים להפעיל את המנוע בשעה קצרה אפי״ה אין זה דומה למ״ש דהמגיס חייב משום מבשל, או כמו״ש הריטב״א בשבועות ין דקרובי בישול מלתא הוא וחייב, דשאני התם שמתחיל תיכף להתחמם יותר ממהר להתבשל, משא״כ כאן שהחום רק גורם שלאחר זמן יתפשט הגז, ויחד אתו המפוח, ורק אז תתחיל המלאכה ע״י זה שיגרום חיבור עם הזרם, באופן זה מסתבר חשיב רק גרמא בעלמא, וגם אפשר שכיון שמעיקר הדין אמרו בגמ׳ שגרמא מותר, לכן אף שהרמ״א מביא דעת המרדכי דלא שרי אלא במקום פסידא, מ״מ אפשר שדוקא בכה״ג שמכוין להדיא לגרמא, אז הוא דאסור שלא במקום הפסד אבל בכה״ג דנידון דידן שאינו מכוין אלא לפתוח הדלת, ורק פס״ר הוא שיצא מזה גרמא בכה״ג לא מצינן שאסור אף להמג״א בסי׳ שי״ד שאוסר פס״ר אפי׳ בדרבנן. וקצת דוגמא לכך מזה שבשבות של אמירה לעכו״ם לא אסור בפסיק רישא כמבואר שם במג״א ובסוף סי׳ רנ״ג עיי״ש. והשבות של אמירה לעכו״ם חמורה יותר מגרמא, דנפישי רבוואתי הסוברים שמותר לכתחלה אפילו שלא במקום פסידא, וכיון שכן אפשר שכמו כן יש לחלק בנידון שלנו בין מכוין להדיא ובין פסיק רישא״.

וכן כתב הרה״ג ר׳ אליהו הענקין זצ״ל בקונטרס עדות לישראל אות נ״ו (כעת נדפס בספר כתבי הגרי״א הענקין כרך ראשון) דמותר פתיחת ״הרעפרידזשירייטאר״ (Refrigerator) מכמה טעמים ואחד מהטעמים משום דלא עדיף מפס״ר ע״י גרמא, (כן משמע מדבריו שם באות קטן ד׳ ע״ש).

וכל זה מדינא, אבל למעשה כתב שם בקונטרס עדות לישראל (אות כ׳) וז״ל: ״המקרר העלעקטרי (פרידזידער) ראוי להזהר מלפותחו בשעה שהוא שובת אבל בשעת גלגולין אין לחוש״.

וכענין זה משמע שהיה דעת הה״ג ר״מ פיינשטיין זצוק״ל, ע׳ באג״מ או״ח ח״א סי׳ קכ״ח, וז״ל ״ובדבר פתיחת הפריזעדירער איני רוצה להשיב כי יש טעמים לכאן ולכאן, ועיין בס׳ היובל של עז״ת להגרי״א הענקין שליט״א״.

וכ״כ באג״מ באו״ח ח״ב סי׳ ס״ח, וז״ל: ״ובעצם פתיחת המקרר אם מותר יש בזה דברים הרבה וכבר הכריע הגרי״א הענקין שליט״א שיפתחו בשעה שהמאטאר הולך ועובד וכן טוב לנהוג, ואין להאריך בזה בכתב יותר״. (אמנם שמעתי שהתיר לשואלים, אך לא רצה להשיב בכתב). וע׳ בשו״ת הר צבי באו״ח ח״א סי׳ קנ״א, וז״ל: ״וא״כ כדאי לדקדק לפתחו בזמן שהחשמל עובד״.

(אכן בתשובה מהרה״ג ר׳ אהרן קטלר זצוק״ל בספר שו״ת משנת רבי אהרן סי׳ ד׳ החמיר מאוד ואפילו ע״י קטן לא רצה להקל. גם לא התחשב בצד סברא דהוי פ״ר ע״י גרמא להספק מאיזה טעם).